

چالش تطبیق استانداردهای ایران با بازارهای هدف

اهمیت نظام استاندارد ایران امروز بیش از هر زمان دیگری روشن است؛ استانداردها نه تنها ابزار کنترل کیفیت و ایمنی کالاها در داخل کشور هستند، بلکه کلید ورود به بازارهای جهانی و عامل اعتماد شرکای تجاری بین‌المللی محسوب می‌شوند. در این میان، به مناسبت روز جهانی استاندارد (۲۲ مهر)، بازخوانی جایگاه استاندارد و نقش آن در ارتقای کیفیت محصولات داخلی و تضمین صادرات، اهمیت ویژه‌ای پیدا می‌کند. با این حال، ضعف در نظارت، ناهماهنگی میان نهادها و تفاوت‌های فنی با استانداردهای جهانی سبب شده است که بخشی از کالاهای ایرانی در مبادلات بین‌المللی با مشکلاتی مواجه شوند و گاهی حتی مرجوع شوند. هم‌زمان، در داخل کشور نیز اجرای ناقص استانداردها، موازی‌کاری نهادها و ضعف ضمانت اجرا، چالش‌های جدی برای تولیدکنندگان و مصرف‌کنندگان ایجاد کرده و کیفیت واقعی محصولات را تحت تأثیر قرار داده است.

به گزارش روابط عمومی اتاق بازرگانی تیریز، در حالی که صادرات غیرنفتی ایران طی سال‌های اخیر روندی افزایشی را تجربه کرده، برخی از کالاهای صادراتی کشور به ویژه در حوزه کشاورزی و غذایی به دلیل عدم انطباق با استانداردهای فنی و بهداشتی کشورهای مقصد، از بازارهای هدف مرجوع یا بلوکه شده‌اند. بررسی نمونه‌های منتشرشده در رسانه‌ها و نهادهای رسمی نشان می‌دهد ضعف در کنترل کیفیت، ناهماهنگی استانداردها، و فقدان زیرساخت‌های آزمایشگاهی معتبر بین‌المللی، سه عامل اصلی در بازگشت بخشی از کالاهای صادراتی ایران بوده‌اند. سازمان ملی استاندارد ایران از دهه 1340 تأسیس شد و از همان ابتدا به عضویت سازمان بین‌المللی استاندارد (ISO) در آمد و اکنون از استانداردهای گوناگون چندین کشور الگوبرداری می‌کند. باید گفت، استانداردهای ملی ایران بر اساس پذیرش یک یا چند استاندارد بین‌المللی، منطقه‌ای، ملی یا انجمنی و همچنین از طریق پژوهش و تحقیقات داخلی تدوین می‌شوند. این تنوع الگوها اگرچه باعث غنای فنی و ارتقای کیفیت استانداردهای داخلی شده است، اما در تجارت خارجی گاهی موجب ناهماهنگی در تطبیق گواهی‌نامه‌ها با الزامات فنی کشورهای مقصد می‌شود.

نمونه‌هایی از کالاهای صادراتی مرجوعی به ایران

در سال‌های اخیر، صادرات برخی کالاهای ایرانی به بازارهای خارجی با مشکلات قابل توجهی مواجه شده است که بازتاب آن در رسانه‌ها و گزارش‌های رسمی ثبت شده است. به عنوان نمونه، در دی ماه ۱۴۰۰، صادرات لفل دلمه ای ایران به روسیه دچار چالش شد و برخی محموله‌ها به دلیل مغایرت فنی در استفاده از سموم کشاورزی و ثبت نشدن برخی ترکیبات در فهرست روسیه، مرجوع شدند. همین سال، صادرات کیوی به هند نیز با مشکلات قرنطینه‌ای مواجه شد و بخش‌هایی از محموله‌ها به دلیل وجود آفات و عدم رعایت مقررات بهداشتی موقتاً تعلیق شد.

علاوه بر این، صادرات سیب زمینی ایران به ازبکستان و ترکمنستان در سال 1400 با بازگشت بخشی از محموله‌ها همراه بود؛ علت اصلی آن آلودگی خطرناک خاک و باقیمانده مواد شیمیایی اعلام شد و برخی محصولات معدوم شدند. این موارد نشان دهنده ضعف در کنترل کیفیت و هماهنگی با استانداردهای بین‌المللی است که می‌تواند اعتبار محصولات ایرانی را در بازارهای هدف تهدید کند.

در سال‌های بعد نیز مشکلات ادامه یافت؛ در ۱۴۰۳، صادرات پسته به اتحادیه اروپا با چالش روبه‌رو شد و تشخیص آفلاتوکسین بالاتر از حد مجاز و نبود گواهی کیفیت معتبر، باعث بازگشت بخشی از محموله‌ها شد. تازه‌ترین نمونه، مربوط به مهر ۱۴۰۴ و صادرات زعفران ایران به چین است که برخی محموله‌ها به دلیل عدم انطباق با استانداردهای کیفی و تعلیق ترخیص در گمرک مقصد، بلوکه شدند.

این موارد، علاوه بر نشان دادن چالش‌های بین‌المللی، زنگ خطری برای نظام استاندارد داخلی نیز هستند. فقدان هماهنگی میان نهادهای متولی استاندارد، ضعف در نظارت میدانی، و محدودیت زیرساخت‌های آزمایشگاهی، همگی در کنار فشارهای بازارهای خارجی، موجب می‌شوند صادرکنندگان ایرانی برای حضور مؤثر در بازارهای جهانی با مشکلات جدی روبه‌رو شوند. در نهایت، این بازگشت‌ها نه تنها به اعتبار تجاری ایران لطمه می‌زند، بلکه هزینه‌های اقتصادی و زمان تولیدکنندگان را نیز افزایش می‌دهد و ضرورت بازنگری و تقویت نظام استاندارد ملی را بیش از پیش آشکار می‌سازد.

دلایل اصلی بازگشت کالاها

تحلیل خبرها و اظهارات رسمی نهادهای مرتبط نشان می‌دهد که سه دسته عامل کلیدی در بازگشت یا تعلیق محموله‌های صادراتی ایران نقش داشته‌اند: سموم یا ترکیبات غیرمجاز در بخش کشاورزی (استفاده از سموم و کودهای شیمیایی‌ای که در کشورهای مقصد مجوز استفاده ندارند، از مهم‌ترین علل رد یا مرجوعی کالاها بوده است).

کاهش کیفیت در زنجیره حمل و نقل و نگهداری

نگهداری نامناسب، حمل طولانی مدت یا بسته‌بندی غیراستاندارد (باعث افت کیفیت کالاها و رد آن‌ها در مقصد شده است).

تفاوت در استانداردهای ملی و الزامات فنی کشور مقصد

و نبود هم‌ترازی بین نظام استاندارد ملی ایران (ISIRI) و استانداردهای بین‌المللی یا منطقه‌ای، در مواردی مانع پذیرش کالا در گمرکات مقصد شده است.

مشکلات نظام استاندارد در داخل کشور

در کنار چالش‌های بین‌المللی، در فضای داخلی نیز نظام استاندارد با نارسایی‌های قابل توجهی مواجه است:

پراکندگی نهادهای نظارتی: هم‌پوشانی میان وظایف سازمان استاندارد، وزارت صمت، سازمان غذا و دارو و شهرداری‌ها موجب سردرگمی تولیدکنندگان شده است.

عدم به روزرسانی استانداردها با فناوری های جدید: بسیاری از استانداردهای ملی مربوط به دهه های گذشته اند و با فناوری تولید یا مواد نوین مطابقت ندارند.

ضعف در نظارت میدانی و ضمانت اجرا: برخی کالاهای غیراستاندارد، به ویژه در بازار قطعات صنعتی و لوازم ساختمانی، بدون نظارت کافی عرضه می شوند.

هزینه بالای اخذ و تمدید گواهی های استاندارد برای بنگاه های کوچک: که باعث می شود برخی تولیدکنندگان از مسیر رسمی انطباق فاصله بگیرند.

این ضعف ها نه تنها مانع ارتقای کیفیت کالاهای داخلی شده، بلکه باعث می شود صادرکنندگان نیز در مسیر انطباق با استانداردهای جهانی با مشکل مواجه شوند.

در عین حال با توجه به محدودیت های ناشی از تحریم های بین المللی و افزایش اهمیت بازار کشورهای عضو اتحادیه اقتصادی اوراسیا برای صادرات غیرنفتی ایران، تطبیق استانداردها و گواهی نامه های فنی با مقررات این اتحادیه اهمیت ویژه ای یافته است. مکانیزم ماشه (TR CU / GOST-R) در کشورهای عضو اوراسیا، در صورت عدم انطباق کالاها با استانداردهای فنی و بهداشتی، می تواند باعث مسدود شدن یا بازگشت محموله ها شود. بنابراین، هماهنگ سازی و پذیرش متقابل گواهی ها و آزمایشگاه های مرجع، برای تسهیل صادرات و کاهش ریسک مرجوعی، به یک ضرورت استراتژیک تبدیل شده است.

وضعیت تطبیق با اتحادیه اقتصادی اوراسیا (EAEU)

پس از اجرایی شدن موافقتنامه تجارت آزاد ایران با اتحادیه اقتصادی اوراسیا، یکی از محورهای مذاکرات برای گسترش روابط تجاری، هماهنگ سازی استانداردهای فنی و بهداشتی بوده است.

کشورهای اوراسیا از استانداردهای (TR CU (GOST-R تبعیت می کنند که با سیستم روسی مطابقت دارد. ایران نیز در حال مذاکره برای پذیرش متقابل گواهی های انطباق و استفاده از آزمایشگاه های مرجع مشترک است؛ هرچند هنوز این روند به طور کامل اجرا نشده است.

بازگشت برخی محموله های صادراتی ایران، صرفاً یک مسئله کیفی یا بهداشتی نیست؛ بلکه نشانه ای از شکاف ساختاری در زنجیره استانداردسازی، کنترل کیفیت و دیپلماسی تجاری کشور است.

برای حفظ اعتبار صادرات غیرنفتی و بهبود کیفیت تولیدات داخلی، لازم است سه محور اساسی پیگیری شود:

نوسازی و هماهنگ سازی نظام استاندارد ملی با استانداردهای بین المللی

تقویت زیرساخت های آزمایشگاهی و کاهش هزینه های انطباق برای بنگاه های کوچک

هماهنگی میان نهادهای ناظر داخلی و ارتقای فرهنگ استاندارد در جامعه تولیدی و مصرفی

بدون اصلاح این ساختارها، پدیده «مرجوعی صادرات» و حضور کالاهای غیراستاندارد در بازار داخلی همچنان تکرار خواهد شد و در نهایت، هم اعتبار برند ملی و هم اعتماد مصرف کننده را تحت تأثیر قرار خواهد داد.

گزارش: ساناز شهابی